

Zápisky Malta Lauridse Brigga

*Od jisté chvilky chápu, že musím
přísně varovat lidi, kteří jsou
ve vývoji svého bytí citliví a
pátrající, aby nehledali v Zápiscích
analogie toho, co prožívají;
kdo podlehne vábení a půjde souběžně
s touto knihou, nevyhnutelně dojde dolů;
byť potěšení přinese toliko těm,
kteří se jí pokusí číst do jisté míry proti proudu.*

*Tyto zápisky naznačují tím, že se snaží změřit
utrpení nezvykle velkého vzrůstu,
až do jaké výše by mohla
vystoupit blaženost, která by se dala uskutečnit
plností těchže sil.*

R. M. R. (Z dopisů z února 1912)

11. září rue Toullier

■ Tak, tedy sem přicházejí lidé, aby žili, byl bych spíš myslel, že se zde umírá. Byl jsem v koncích. Viděl jsem: nemocnice. Spatřil jsem člověka, který se zapotácel a klesl k zemi. Lidé se shlukli kolem něho, to mě ušetřilo dohry. Viděl jsem těhotnou ženu. Vlekla se těžce podél vysoké, horké zdi, tu a tam po ní hmatala, jako by se chtěla přesvědčit, zda tu ještě je. Ano, byla tu ještě. A za ní? Pátral jsem ve svém plánu: Maison d'Accouchement. Dobrá. Pomůže se jí při porodu – to se dá udělat. Dále, rue Saint-Jacques, veliká budova s kopulí. Plán udával Val-de-grâce, Hôpital militaire. To jsem vlastně nepotřeboval vědět, ale nevádí. Ulice počala ze všech stran páchnout. Pokud jsem to mohl rozeznat, páchla jodoformem, tukem z pomfritů, úzkostí. Všechna města v létě páchnou. Potom jsem spatřil podivný, jakoby šedým zákalem stížený dům, nebyl v plánu k nalezení, avšak nade dveřmi stálo ještě dost čitelně: Asyle de nuit. Vedle vchodu byly ceny. Přečetl jsem je. Nebylo to drahé.

A jinak? Dítě v stojícím kočárku: bylo tlusté, zelenavé a mělo zřetelnou vyrážku na čele. Zřejmě se hojila a nepůsobila bolest. Dítě spalo, ústa byla otevřena, vydechovala jodoform, pomfrity, úzkost. Tak to prostě bylo. Hlavně že se žilo. To bylo to hlavní.

Že vůbec nemohu spát při otevřeném okně? Tramvaje se s vyzváněním ženou mým pokojem. Auta sviští přese mne dál. Nějaké dveře se zavírají.

Kdesi řinčí padající okenní tabule, slyším smích jejich velikých střepein, drobná tříšť skla se chichotá. Hned nato tlumený uzavřený hluk z druhé strany uvnitř v domě. Kdosi stoupá po schodišti. Přichází, přichází, ustavičně. Je tu, dlouho je tu, pak mjí. A znovu ulice. Jakési děvče vřeští: Ah tais-toi, je ne veux plus. Plna rozčilení žene se sem tramvaj, pořád pryč, pořád pryč. Kdosi volá. Lidé spěchají, předbíhají se. Štěká pes. Jaká to úleva: pes. K ránu dokonce kokrhá kohout a to je blaženství bez konce. Pak náhle usínám.

Tohle jsou zvuky. Ale je tu něco mnohem strašnějšího: ticho. Domnívám se, že při velkých požárech nastává podobný okamžik krajního napětí, vodní paprsky opadnou, hasiči ustanou ve šplhání, nikdo se nepohne. Bez hlesu se sesouvá černá římsa a vysoká zeď, za níž kypí oheň, nachyluje se mlčky. Všechno stojí a čeká na strašný úder, ramena vysoko pokrčena, tváře staženy do vrásek okolo očí. Takové je tu ticho.

Učím se dívat. Nevím sám, v čem to tkví, všechno do mne vstupuje hlouběji a nesetrvává na místě, kde to jinak vždycky ustávalo. Mám nitro, o němž jsem nevěděl. Tam teď všechno vchází. Nevím, co se tam děje.

Napsal jsem dnes dopis, přišlo mi přitom na mysl, že jsem tu teprv tři neděle. Tři týdny jinde, například na venku, byly by možná jak den, zde jsou to léta. Také už nechci psát dopisy. Proč bych měl někomu povídat, že se měním? Jestliže se měním, pak nezůstávám přece tím, kým jsem byl dříve, a jsem-li cosi jiného než doposud, potom je jasné, že nemám žádné známé. A cizím lidem, lidem, kteří mě neznají, nemohu psát.

Řekl jsem to již? Učím se dívat. Ano, začínám. Prozatím to jde špatně. Avšak chci svého času využít.

Že mi například nikdy nepřišlo na mysl, kolik je různých tváří. Je spousta lidí, avšak ještě mnohem víc tváří, protože každý jich vlastní několik. Jsou lidé, co nosí jednu tvář léta, ta se přirozeně opotřebuje, ušpiní, naruší vráskami, vytáhne jako rukavice, které jsme nosili na cestách. To jsou šetrní, jednoduší lidé; nevymění ji, nedají si ji dokonce ani vyčistit. Ještě je dost dobrá, tvrdí, a kdo jim může dokázat, že je tomu naopak? Je ovšem otázka, co dělají s dalšími tvářemi, mají jich přece víc? Ukládají je. Budou je nosit jejich děti. Ale stává se také, že v nich vycházejí jejich psi. A proč by ne? Obličej jako obličej.

Jiní lidé si nasazují nepříjemně rychle své tváře, jednu za druhou, a brzy je obnosí. Zdá se jim zpočátku, jak by je měli navždycky, leč je jim sotva čtyřicet: a už je zde poslední. To má ovšem svou tragiku. Ti nejsou zvyklí šetrně tvářemi a jejich poslední je v osmi dnech nadranc, má díry, je na mnoha místech tenká jak papír a tu se pozvolna objeví podklad, netvář, a s tím tu obcházejí.

Ale ta žena, ta žena: byla tak zcela propadlá do sebe, kupředu do svých rukou. Bylo to na rohu rue Notre-Dame-des-Champs. Začal jsem tlumit krok, jakmile jsem ji spatřil. Jestliže chudí lidé přemýšlejí, neměli bychom je rušit. Snad jim to přece nepadne.

Ulice byla příliš prázdná, její prázdnota měla dlouhou chvíli a sbírala krok pod mými chodidly a klapala jím kolem, hned tu, hned tam, jako dřevákem. Žena se ulekla a pozvedla ze sebe, příliš rychle, příliš prudce, takže tvář zůstala vězet v rukou. Mohl jsem ji vidět, jak v nich leží – dutá slupka. Stálo mi nepopsatelnou námahu, abych zůstal při těchto rukou a nepodíval se, co se z nich odtrhlo. Mrazil mě pohled na obličej zvnitřka, ale ještě daleko víc jsem se bál pouhé hlavy bez tváře, zející jako rána.

Bojím se. Proti strachu musíme něco podniknout, když už jej jednou máme. Bylo by velmi ošklivé onemocnět zde, a kdyby snad někomu napadlo dopravit mě do Hôtel-Dieu, určitě bych tam zemřel. Tento Hôtel je vlídné stavení, nadměru navštěvované. Fasádu pařížské katedrály můžeme pozorovat sotva bez nebezpečí, že nás přejede jeden z mnoha vozů, které tam ujíždějí co možná nejrychleji přes volné prostranství. Jsou to malé omnibusy, které nepřetržitě zvoní, a sám vévoda Zaháňský by musel dát zastavit své spřežení, když si jeden z těchto malých umírajících vezme do hlavy, že chce rovnou cestou do Božího Hôtelu. Umírající jsou tvrdohlaví a celá Paříž vázne, když madame Legrand, starožitnice z rue des Martyrs, přijíždí na jisté místo v Cité. Je třeba připomenout, že tyto zpropadené malé vozy mají nezvykle vzrušující okna z mléčného skla, za nimiž si můžeme představit nejnádhernější agónie; postačí k tomu fantazie domovnice. Máme-li ještě víc obrazivosti a vrhne-li se jinými směry, pak jsou dohady přímo neomezené. Ale viděl jsem přijíždět také otevřené drožky, nájemné drožky se sklopenými kryty, které jezdí podle běžné taxy: dva franky za hodinu umírání.

Tento znamenitý Hôtel je velmi starý, již za dob krále Chlodvíka se tam umíralo na několika lůžkách. Nyní se umírá na 559 ložích. Samozřejmě sériově. Při tak mimořádné produkci není ovšem každá jednotlivá smrt tak dobře provedena, ale na tom tak nesejde. Tím je vinna masová výroba. Kdo dá dnes něco za dobře propracovanou smrt? Nikdo nic. Ba i zámožní, kteří si přece mohou dovolit umírat obšírně, začínají být liknaví a lhostejní; přání mít svou vlastní smrt je stále vzácnější. Ještě chvíli a bude tak vzácná jak vlastní život. Bože, vždyť všechno je tu. Přijdeš, najdeš život, hotovo, stačí ho pouze navléknout. Chceš jít, anebo jsi k tomu nucen: nuže, jen žádnou zbytečnou námahu: *Voilà votre mort, monsieur*. Umřeš, jak se to zrovna namane; umřeš smrtí, jež patří k nemoci, kterou jsi postižen (neboť od doby, kdy známe všechny nemoci, jsme si též vědomi, že různá smrtelná vyvrcholení patří k nemocem, nikoli k lidem; a nemocný nemá takřikajíc co dělat).

V sanatoriích, kde se umírá přece tak rádo a s tolikou vděčností k sestřám a lékařům, bývá to vždycky některá ze smrtí, které jsou v ústavu zavedeny; to se rádo vidí. Umírá-li se však doma, je ovšem třeba zvolit onu způsobnou smrt dobrých kruhů, s níž zároveň již začíná pohřeb první třídy a celé příslušenství divukrásných zvyklostí. Tu pak chudí stojí před takovým domem a nemohou se vynadávat. Jejich smrt je ovšem banální, beze všech náležitostí. Mají radost, když najdou takovou, která jim přibližně padne. Ani nadměrná velikost nevádí, když vždycky ještě trošku povyroste. Jen když se nedopne přes prsa, anebo škrtí, pak je v tom určitá nesnáž.

Pomyslím-li na domov, kde teď už nikdo není, mám dojem, že dříve muselo být jinak. Dříve se vědělo (nebo snad aspoň tušilo), že každý nese smrt *v sobě* jako plod jádro. Děti ji měly malou, dospělí velkou. Ženy ji nosily v lůně a muži v prsou. *Měli* ji a to dodávalo každému zvláštního důstojenství a tiché hrlosti.

Ještě na mém dědečkovi, starém komořím Brigovi, bylo znát, že nosí smrt v sobě. A ta už byla nějaká: dva měsíce dlouhá a tak hlasitá, že ji bylo slyšet až na poplužní dvůr.

Dlouhý, starý panský dům byl příliš malý pro tuto smrt, zdálo se, že bude potřebí přistavět křídla, protože tělo komořího bylo stále větší a on chtěl, aby ho stále přenášeli z jedné místnosti do druhé, a propukal v příšerný hněv, když ještě den nebyl u konce a nebylo jizby, v níž by už neležel. Pak se putovalo s celým průvodem sluhů, komorných a psů, které měl stále kolem sebe, nahoru po schodech, se správcem domu v čele, do úmrtního pokoje jeho matky blahé paměti, který byl udržován ve zcela tomtéž stavu, jak jej před třiatvaceti léty opustila, a do něhož nesměl nikdo vstoupit. Nyní tam vtrhla celá smečka. Záclony odhrnuli a robustní světlo letního odpoledne ohledávalo všechny ty plaché a vylekané předměty a motalo se toporně v rozevřených zrcadlech. A lidé se chovali právě tak. Byly tu panské, které samou zvědavostí ani nevěděly, co jim dělají ruce, mladí sluhové, kteří na všechno poulili oči, a starší sloužící, kteří obcházelí a pokoušeli se rozpomenout, co všechno slyšeli vyprávět o tomto uzamčeném pokoji, v němž se teď šťastně octli.

Především ale psům se zdál pobyt v prostoru, kde všechny věci vydávaly pachy, neobyčejně povzbudivý. Velicí, štíhlí ruští chrti pobíhali čile za křesly sem a tam, křižovali dlouhým tanečním krokem s kolébatými pohyby komnatu, vztyčovali se jako erbovní psi a opření útlými tlapami o bělozlatou okenní desku zírali s napjaté špičatou tváří a svraštělým čelem vlevo a vpravo do dvora. Drobní, jak rukavice žlutí jezevčící, s pohledem, jako by bylo všechno v nejlepším pořádku, seděli v široké, hedvábné čalouněné lenošce u okna a naježený, mrzutě vyhlížející ohař třel si záda o hranu zlatonohého stolu, na němž se třásly sèvreské šálky.

Ano, byl to zlý čas pro tyto duchem nepřítomné, ospalé věci. Stávalo se, že z knihy, již nešikovně otevřela kterási kvapná ruka, vypadly třepetající se růžové plátky, jež byly rozšlapány; drobné, křehounké předměty se braly do rukou, a když se v tu chvíli rozbily, spěšně se zas odkládaly, nejedna poškozovaná věc byla schována také pod záclonu, nebo prostě hozena za zlatou síť mříže u krbu. A také čas od času něco upadlo, tlumeně upadlo na koberec, s třeskem na tvrdé parkety, ale vždycky se to rozbíjelo, pukalo ostrým zvukem, nebo se lámalo téměř bez hlesu, protože věci tak zhyčkané nesnesou vůbec pád.

A kdyby snad byla někomu napadla otázka, co na tuto úzkostlivě střeženou komnatu přivolalo úplnou zániku – byla by *jediná* odpověď: smrt. Smrt komořího Kryštofa Detleva Brigga na Ulsgaardě. Neboť on ležel, mohutně přetékaže ze svého tmavomodrého stejnokroje, uprostřed na podlaze a nehýbal se. V jeho velikém, cizím obličejí, který už nikdo nepoznával, oči zapadly: neviděl, co se dělo. Zprvu tu byly pokusy položit ho na lože, ale proti tomu se vzepřel, neboť nenáviděl lůžko od oněch prvních nocí, kdy jeho nemoc začala růst. Rovněž se ukázalo, že postel tam nahoře je příliš malá, a tu nezbyvalo nic jiného než položit jej na koberec; protože dolů nechtěl.

Zde nyní ležel a bylo možno se domnívat, že zemřel. Když se začalo pozvolna stmívat, psi jeden po druhém se vytratili pootevřenými dveřmi, toliko naježený mrzout seděl u svého pána a jedna z jeho širokých, huňatých předních tlap spočívala na velké šedivé ruce Kryštofa Detleva. Také většina služících stála teď venku na bílé chodbě, kde bylo světlejší než uvnitř v komnatě; ti však, co setrvali, zírali chvílemi kradmo na velkou tmící se kupu uprostřed a přáli si, aby už nebyla víc než veliký oděv na zkažené věci.

Avšak ještě to cosi bylo. Byl to hlas, hlas, jež před sedmi týdny tu nikdo neznal: neboť to nebyl hlas komořího. Nebyl to Kryštof Detlev, komu tento hlas náležel, byla to smrt Kryštofa Detleva. Smrt Kryštofa Detleva žila již mnoho, přemnoho dnů zde na Ulsgaardě, mluvila se všemi a dožadovala se. Žádala, aby ji nosili, žádala modrý pokoj, žádala salónek, žádala sál. Žádala psy, žádala, aby se smáli, mluvili, hráli a byli potichu a všechno zároveň. Chtěla vidět přátele, ženy a zesnulé, přála si sama zemřít: dožadovala se. Dožadovala se a křičela.

Neboť když nastala noc a znavení sluhové, kteří neměli za úkol bdít, se pokoušeli o spánek, tu křičela smrt Kryštofa Detleva, křičela, sténala, řvala tak dlouho a vytrvale, že psi, kteří vyli zpočátku s ní, zmlkali, neodvažovali se ulehnout a trnuli strachem, stojíce na svých dlouhých, útlých, zachvívajících se nohách. A když to sténání slyšeli dalekou, stříbrnou dánskou letní nocí až ve vsi, vstávali jako za bouře, oblékali se a potom seděli bez jediného slova okolo lampy, až to přešlo. A ženy, jež měly brzy porodit, ukládali v nejdlehljších jizbách a do těch nejchráněnějších loží, ale ony to slyšely, slyšely to, jako by to bylo v jejich vlastním těle, a žadonily, aby směly vstát, a přicházely bílé a vzdálené a usedaly k ostatním se svými setřenými tvářemi. A krávy, které se telily v té době, ležely bez pomoci a zavřeny a jedné vytrhli mrtvý plod se všemi vnitřnostmi z těla, když vůbec nechtěl vyjít. A všichni konali svou denní práci prabídně a zapomínali svážit seno, protože ve dne se chvěli úzkostí před nocí a protože tolikým bděním a ulekaným vstáváním byli tak zesláblí, že už se nemohli na nic upamátovat. A když v neděli přicházeli do bílého, pokojného kostela, modlili se, aby už nebylo pána na Ulsgaardě: protože z něho šla hrůza. A nač všichni mysleli a zač se modlili, to říkal farář s kazatelny nahlas, protože ani on už neměl nocí a nemohl pochopit Boha. A říkal to zvon, jenž dostal hrůzného soupeře, který duníval po celou noc a proti němuž nezmohl sám nic, i když započal vyzvánět vší mocí kovu. Ano, všichni to říkali a mezi mladými lidmi se vyskytl jeden, jemuž se zdálo, že přišel do zámku a zabil milostivého pána vidlemi na hnůj, a byli tak popuzeni, tak u konce sil, tak předrážděni, že všichni naslouchali, když vyprávěl sen a potom na něho hleděli úplně nevědomky, jakoby s otázkou, zda by byl tohoto činu schopen. Tak cítili a mluvili lidé po celém kraji, kteří ještě před několika týdny komořího milovali a měli s ním útrpnost. Ale jakkoli bujely řeči, nezměnilo se nic. Smrt Kryštofa Detleva, sídlící na Ulsgaardě, se nedala vypudít. Přišla na

deset neděl a neukrátila své dny. A v tomto období byla větším pánem než Kryštof Detlev Brigge kdykoli předtím, byla jako král, jehož příjímí je Hrozný, i potom a navždycky.

To nebyla smrt ledajakého vodnatelného, byla to zlá knížecí smrt, již komoří po celý život v sobě nosil a ze sebe živil. Veškeren přebytek pýchy, vůle a pánovitosti, jež za svých poklidných dnů sám nemohl spotřebovat, vešel do jeho smrti, do smrti, která teď seděla na Ulsgaardě a hýřila.

Jak by byl komoří Brigge pohlížel na toho, kdo by na něm žádal, aby umíral jinou smrtí než touto. On umíral svou těžkou smrtí.

A pomyslím-li na ostatní, které jsem viděl, anebo o nichž jsem slyšel: stále totéž. Ti všichni měli svou vlastní smrt. Tito muži, kteří ji nosili ve zbroji uvnitř jak zajatce, tyto ženy, jež velmi zestárlý a zmenšily se a potom na obrovském loži jako na divadle diskrétně a vznešeně skonávaly před celou rodinou, čeledí a psy. Ba i děti, dokonce i ty nejmenší, neměly lečjakou dětskou smrt, ale umíraly tím, čím již byly a čím by se bývaly staly.

A jakého tklivého půvabu to dodávalo ženám, když byly těhotné a stály a v jejich plném životě, na němž bezděčně zůstaly ležet útlé ruce, byly *dva* plody: dítě a smrt. Nepocházel ten tučný, téměř výživný úsměv v jejich zcela vyklizené tváři snad z občasné domněnky, že rostou oba?

Cosí jsem podnikl proti strachu. Seděl jsem celou noc a psal a teď jsem tak příjemně unaven jako po dlouhé cestě přes pole na Ulsgaardě. Je přece jen trudno pomyslet, že už je všechno totam, že cizí lidé bydlí teď v starém, dlouhém panském domě. Možná, že v bílé jizbě nahoře ve štítě spí nyní služky od večera do rána svým těžkým, vlhkým spánkem.

A člověk nemá nikoho, nic a potuluje se po světě s kufrem a bednou knih a vlastně bez zvědavosti. Co je to proboha za život: bez domu, bez věcí zděděných, bez psů. Kdybychom měli aspoň své vzpomínky. Ale kdo je má? Kdyby tu bylo dětství, je jakoby pohřbeno. Snad člověk musí být starý, aby na tyto věci dosáhl. Myslím si, že je dobré být starý.

Myslím, že bych se měl do něčeho pustit, teď když se učím dívat. Je mi osmadvacet a neudělal jsem vlastně nic. Zopakujme si to: napsal jsem studii o Carpacciovi, která je špatná, drama, které se jmenuje „Manželství“ a dvojsmyslnými prostředky chce dokázat cosi falešného, a verše. Ach, ale verše znamenají přece tak málo, píšeme-li je brzy. S tím bychom měli počkat a stráždat významy věcí a sladkost po celý a pokud možno dlouhý život a potom před samým koncem bychom snad mohli napsat desítku řádků, které jsou dobré. Protože verše nejsou, jak lidé míní, pocity (těch máme brzy dostatek) – , verše jsou zkušenosti. Pro jeden verš musíme vidět mnoho měst, lidí a věcí, musíme znát zví-

řata, musíme cítit, jak létají ptáci a znát pohyb, jímž se za svítání otvírají drobná kvítka. Musíme se umět rozpomenout na cesty v neznámých krajích, na neočekávaná setkání a loučení, která jsme viděli dlouho se blížit – , na dny dětství, které jsou dosud neujasněny, na rodiče, které jsme museli zarmucovat, když přinášeli radost a my ji nechápali (byla to radost pro někoho jiného –), na dětské nemoci, které tak prazvláštně propukají, s tolika hlubokými a těžkými proměnami, na dny v tichých, uzavřených jizbách a na rána u moře, zejména na moře, na mnoho moří, na noci cest, jež vysoko šuměly do dálky a letěly se všemi hvězdami – a to ještě není dost, když se na to všechno odvážíme myslet. Musíme mít vzpomínky na mnoho milostných nocí, z nichž žádná se nepodobala jiné, na výkřiky rodiček a na lehké, bělostné spící šestinedělky, které se zavírají. Museli jsme však být i při loži umírajících, sedět u mrtvých v jizbě s oknem dokořán a s přerušovanými šelesty. Ba ani to ještě nestačí, že máme vzpomínky. Musíme je umět zapomenout, když je jich mnoho, a musíme mít velkou trpělivost při očekávání, že se zas vrátí. Neboť vzpomínky samy to ještě nejsou. Teprve když se uvnitř promění v krev, pohled a posunek, bezejmenné a víc už k nerozeznání od nás, teprve potom se může stát, že v převážné hodině z jejich středu povstane a vykročí první slovo verše.

Ale všechny mé verše vznikly jinak, tedy to není nic. – A když jsem psal své drama, jak jsem se mýlil. Byl jsem napodobitel a blázen, že jsem potřeboval třetího, abych dokázal vyprávět o osudu dvou lidí, kteří si jej navzájem ztěžovali? Jak snadno jsem upadl do pastí. A přece jsem musel vědět, že tento třetí, jenž prochází všemi životy a literaturami, tento přízrak třetího, jenž nikdy neexistoval, nemá význam, takže jej musíme popřít. Je jedním z obmyslů přírody, která se stále snaží odvést pozornost člověka od svých nehlubších tajemství. Je zástěnou, za níž probíhá drama. Je hlukem před prahem bezhlasého ticha skutečného konfliktu.

Je to k smíchu. Sedím zde ve svém pokojíku, já, Brigue, jemuž je osmadvacet a o němž nikdo nic neví. Sedím zde a nejsem nic. A přece toto nic začíná myslet a ve výši pátého poschodí za šedivého pařížského odpoledne vyluzuje tuto myšlenku:

Je možné, myslí, že jsme ještě nic skutečného a podstatného neviděli, nepoznali a nevyslovili? Je možné, že jsme měli celá tisíciletí času k zírání, k přemýšlení a zaznamenávání, a že jsme nechali ta tisíciletí minout jak školní přestávku, v níž jíme svůj chléb s máslem a jablko?

Ano, je to možné.

Je možné, že jsme navzdory vynálezům, pokroku, navzdory kultuře, náboženství a filosofii uvázli pouze na povrchu života? Je možné, že jsme tento povrch, který by přece jen něco znamenal, povlekli neuvěřitelně nudnou látkou, takže vypadá jako salónní nábytek o letních prázdninách?

Ano, je to možné.

Je možné, že celé světové dějiny byly pochopeny nesprávně? Je možné, že minulost nás klame, neboť se hovořilo vždy o jejích davech právě tak, jako bychom vyprávěli o shluku mnoha lidí místo o jednom, okolo něhož stáli, neboť byl cizí a umíral?

Ano, je to možné.

Je možné, že jsme se domnívali, že musíme dohonit to, co se stalo dříve, než jsme se narodili? Je možné, že se musí každému jednotlivci připomínat, že přece vyrůstá ze všech předcházejících, že to tedy ví a že by si neměl nechat nic namlouvat od jiných, co vědí jiné?

Ano, je to možné.

Je možné, že všichni tito lidé znají úplně přesně minulost, co nikdy nebyla? Je možné, že všechny skutečnosti neznamenaají pro ně nic; že jejich život ubíhá nespojen s ničím tak jako hodiny v prázdném pokoji?

Bibliothèque Nationale

Sedím a čtu básníka. Je mnoho lidí tu v sále, ale není je ani cítit. Všichni jsou v knihách. Časem se pohnou mezi listy jak lidé, co spí a mezi dvěma sny se obrátí na bok. Ach, jak je to přece dobré být mezi lidmi, co čtou. Proč nejsou stále takoví? Je možno přejít k jednomu a dotknout se ho lehce; necítí nic. A zavadíš-li maličko o svého souseda při vstávání a omlouváš se, pokyne na stranu, odkud slyší tvůj hlas, jeho obličej se obrátí k tobě a nevidí tě a jeho vlasy jsou jako vlasy spícího. Jaké je to blaho. A já sedím a mám básníka. Jak nádherný osud. Asi tři sta lidí teď v sále čte; avšak je nemožné, aby každý z nich měl básníka. (Bůhví co mají.) Tři sta básníků není. Hleďme však, jak nádherný osud, já, snad nejubožejší z těchto čtenářů, cizinec: mám básníka,

Jak šťastný to osud: sedět v tiché jizbě zděděného domu mezi samými klidnými, starousedlými věcmi a venku v křehké světle zelené zahradě slyšet sýkorky, které se pokoušejí o první tón, a vesnické hodiny v dálce. Sedět a zírat na horký pruh odpoledního slunce a vědět mnoho o dávných dívkách a být básníkem. A myslet si, že bych byl býval také takovým básníkem, kdybych byl měl kde bydlet, někde v jednom z těch uzavřených vesnických domů, o něž se nikdo nestará. Stačila by mi jediná světnice (světlá světnice v podkroví). Tam uvnitř bych žil se svými starými věcmi, rodinnými obrazy, uprostřed knih. A měl bych lenošku, květiny, psa a silnou hůl pro kamenité cesty. A jinak nic. Jen knihu vázanou v kůži, našlouplé jako slonová kost, se starobylým květovaným vzorkem na předsádce: do ní bych psal. Mnoho bych psal, neboť bych měl mnoho myšlenek a vzpomínek na mnohé.

Ale stalo se jinak. Bůh bude vědět proč. Můj starý nábytek chátará v stodole, kam jsem si jej směl uložit a já sám, ano, můj Bože, já nemám střechu nad hlavou a do očí mi prší.

A nyní ještě ta nemoc, která mne vždycky zasahovala tak zvláště. Jsem si jist, že je podceňována. Zrovna tak jak je přepínán význam jiných nemocí. Tato nemoc nemá žádné určité vlastnosti, bere na sebe vlastnosti toho, jež postihne. Se somnambulní jistotou vyjme z každého jeho nejhlubší nebezpečí, které se zdálo totam, a postaví je zrovna před něj, zcela blízko, do příští hodiny. Muži, kteří se kdysi ve školních letech pokoušeli o bezmocnou neřest, jejímiž oklamanými důvěrníci jsou ubohé, tvrdé chlapecké ruce, jsou zase v tom, nebo v nich znovu propukne choroba, kterou překonali v dětském věku; nebo se vrátí zasutý zvyk, například jisté váhové stáčení hlavy, které jim bývalo před lety vlastní. A s tím, co přichází, zvedá se celá spleť zmatených vzpomínek, jež na tom visí jak vodní řasa na potopené věci. Životní děje, které by nám jinak zůstaly skryty, noří se z hlubin a mísí se s tím, co skutečně bylo, a potlačují minulost jen domněle známou: protože v tom, co se noří z hlubiny, je zotavená nová síla, zatímco to, co tu bylo stále, je unaveno přespříliš častým vzpomínáním.

Ležím na svém lůžku, ve výši pátého patra, a můj den, ničím nepřerušovaný, je jako ciferník bez ručiček. Jak předmět ztracený dávno jednoho rána leží zas na svém místě, zachovalý a krásný, nový jak v hodině ztráty, přesně tak, jako by jej někdo opatroval –: tak spočívá tu a tam na mě pokrývce ztracená věc z dětství a je jak nová. Všechny ztracené úzkosti jsou zase tu.

Úzkost, že vlněná nitka, jež trčí z okraje pokrývky, je tvrdá, tvrdá a ostrá jak ocelová jehla; úzkost, že tento knoflíček mé noční košile je větší než má hlava, že je velký a těžký; úzkost, že drobeček chleba, který teď padá z mé postele, je skleněný a dole se rozbije, a tísnivá obava, že se tím vlastně rozbije všechno, všechno a navždy; úzkost, že proužek okraje otevřeného dopisu je něčím zapovězeným, co nesmí nikdo spatřit, něčím nevýslovně drahocenným, pro co není žádné místo v pokoji dosti bezpečné; úzkost, že kdybych usnul, polkl bych kousek uhlí, co leží před kamny; úzkost, že mi v mozku začíná růst jakési číslo, až ve mně nemá už místa; úzkost, že to na čem ležím, je žula, šedivá žula; úzkost, že bych mohl křičet a že by se sběhli před mými dveřmi a nakonec je prolomili, úzkost, že bych se mohl prozradit a říci všechno, čeho se bojím, a úzkost, že bych nedokázal říci nic, protože všechno je nevýslovné – a jiné úzkosti... úzkosti.

Modlil jsem se za návrat dětství a ono se vrátilo a cítím, že je stále ještě tak těžké jako tehdy a že neprospělo nic být starší.

Existence hrůzy v každé částici vzduchu. Vdechuješ ji spolu s průhledným; sráží se to pak v tobě, tvrdne, zahrocuje se, nabývá geometrických tvarů mezi orgány; neboť úhrn všech trýzní a hrůz, které se vyskytly na popravištích, v mučírňách, v ústavech pro choromyslné, v operačních sálech, pod obloukou mostů za pozdní jeseně: to všechno má tuhou nepomíjivost, to všechno trvá na svém a hájí, žárlivé na všechno jsoucí, svou hroznou skutečnost. Na mnohé z toho by mohli lidé zapomenout; spánek jemně zahazuje takové stopy v mozku, avšak sny jej zatlačují a obtahují obrysy.

Ale venku, venku je to nedozírné; a když to venku stoupá, naplňuje se to zároveň v tobě, nikoli v cévách, které jsou částečně v tvé vlastní moci anebo v lhostejnosti tvých pokojných orgánů: v kapilárách toho přibývá, trubkovitě nasáváno až do nejzazšího větvení tvého nespočetně se košatícího bytí. Tam se to zvedá, tam tě to přesahuje, stoupá výš než tvůj dech, do něhož se utíkáš jako na své poslední útočiště. Ach, a kam potom, kam potom? Tvé vlastní srdce tě z tebe vyhání, tvé srdce tě pronásleduje a ty už stojíš téměř mimo sebe a nemůžeš zpátky. Jako brouk, na nějž se šlápne, tak vytékáš ze sebe a trocha tvé vnější tvrdosti a přízpůsobení nemá smyslu.

Ty noci bez předmětů! Ty matné okno, vy pečlivě zavřené dveře; zařízení od pradávna, převzatá, ověřená, nikdy ne docela jasná! Ty ticho na schodišti, ticho ze sousedních pokojů, ticho vysoko nahoře u stropu. Maminko, ty jediná, která jsi proměnila všechna tato ticha kdysi v dnech dětství. Která je bereš na sebe, říkáš: neboj se, vždyť jsem to já. Která máš odvalu uprostřed noci být tímto tichem pro všechno, co se bojí, co hyne úzkostí. Zažíháš světlo a už ten jemný praskot jsi ty. A držíš je před sebou a říkáš: vždyť jsem to já, neboj se! A stavíš je na místo, pozvolna, a není pochyb: jsi to ty, ty jsi to světlo kolem známých laskavých věcí, které tu jsou tak zcela bez záłudnosti, dobré, prostoduché a jednoznačné. A když se něco znepokojujícího pohne tam ve stěně anebo cosi v podlaze udělá krok: ty se jen usmíváš, usmíváš se průzračným úsměvem z jasného pozadí na sklíčenou tvář, která tě zkoumá, jako bys byla tajně spolčena s každíčkým šelestem, smluvena, dorozuměna s ním. Vyrovná se některá moc vladařství pozemského tvé moci? Hle, králové leží a trnou a vypravěč příběhů je nemůže rozptýlit. Na sladkých prsech milenky je přepadá hrůza a bere jim rovnováhu a rozkoš. Ale ty jdeš a držíš přízračno za sebou a jsi dokonale před ním; ne jako závěs, jež by ty nestvůry mohly tu a tam rozhrnout. Ne, ty jako bys je předhlonila na zavolání toho, kdo tě potřeboval. Jako bys daleko předešla všechno, co může přijít, a měla za zády jenom svůj spěch, svou věčnou cestu, let své lásky.

Slevač, okolo něhož denně chodívám, pověsil vedle svých dveří dvě masky. Posmrtnou masku mladé utonulé, kterou jí šnali v Morgue, neboť byla krásná, neboť se usmívala, neboť se tak šálivě usmívala, jako by věděla. A pod ní jeho vědoucí tvář. Tenhle tvrdý uzel z pevně stažených smyslů. Tohle neúprosné zhuštění hudby, toužící ustavičně vyprchávat. Tvář toho, jemuž Bůh uzavřel sluch, aby nebyly žádné zvuky krom jeho vlastních. Aby ho neobloudily kal a pomíjivost šelestů. On, v němž byla její čirost a trvání; aby jen bezhlesé smysly mu němě zaznamenávaly svět, onen napjatý, očekávací svět, nehotový svět před stvořením zvuku.

A teď chci zaznamenat ten příběh, tak jak ho mamá vypravovala, když jsem ji o to prosil.

Bylo to uprostřed léta, ve čtvrtek po Ingeboržině pohřbu. Z místa na terase, kde se pil čaj, bylo vidět štít rodinné hrobky mezi obrovskými jilmy. Bylo prostřeno tak, jako by u tohoto stolu nesedělo nikdy o osobu víc, a seděli jsme tedy všichni hodně zešířka. A každý si přinesl něco s sebou, knihu nebo košík s ruční prací, takže jsme byli dokonce trochu stěsnáni. Abelona (nejmladší sestra mamá) nalévala čaj a všichni byli zaměstnání podáváním něčeho, jenom tvůj dědeček vyhlížel ze své židle směrem k domu. Byla to hodina, kdy jsme čekávali poštu, a bylo to většinou tak, že ji přinášela Ingeborg, která se přípravou jídla zdržovala o něco déle uvnitř. V týdnech její nemoci měli jsme už dosti času, abychom odvykli jejímu příchodu; neboť jsme věděli, že už nemůže přijít. Ale tohoto odpoledne, Malte, kdy opravdu již nemohla přijít – přišla. Je možné, že to byla naše vina, snad jsme ji přivolali. Neboť si vzpomínám, že jsem najednou seděla a namáhala se rozpomenout, co je vlastně teď jinak. Náhle jsem nebyla schopna říci *co*; úplně jsem to zapoměla. Vzhledla jsem a viděla, jak všichni jsou obráceni k domu, nikoli nějakým zvláštním, nápadným způsobem, nýbrž tak zcela poklidně a všedně ve svém očekávání. A tu jsem málem – (úplně mě mrazí, Malte, když na to pomyslím), ale Bůh mě opatruj, tu jsem málem řekla: „Kde jen je –“ Tu již vyrazil zpod stolu Cavalier, jak to obvykle dělával, a běžel jí naproti. Já to viděla, Malte, já to viděla. Běžel jí naproti, ačkoli nepřicházela; pro něho však přicházela. Chápali jsme, že běžel vstříc jí. Dvakrát se ohlédl po nás, jako by se ptal. Pak pádil k ní jako vždycky, Malte, přesně tak jako vždycky a dostihl ji; neboť začal vyskakovat kolem, Malte, kolem něčeho, co tu nebylo, a potom vzhůru na ni, jako by ji chtěl lízat, přímo vzhůru. Slyšeli jsme jej kňučet radostí a jak se tak vrhal do výšky vícekrát rychle po sobě, mohli jsme si skutečně myslet, že nám ji zakrývá svými skoky. Ale tu najednou zavyl a obrátil se ve vzduchu svým vlastním vzmachem a dopadl na zem, nápadně neobratně, a zůstal ležet prapodivně ploše a bez pohnutí. Na druhé straně vyšel z domu sluha s dopisy. Chvilenu váhal; zřejmě nebylo právě lehké přijít nám na oči. A tvůj otec mu již také pokynul, aby zůstal na místě. Tvůj otec, Malte, vůbec neměl rád zvířata; ale teď tam šel přece, pozvolna, jak se mi zdálo, a sklonil se nad psem. Řekl něco sluhovi, něco krátkého, jednoslabičného. Viděla jsem, jak sluha přiskočil, aby Cavaliera zvedl. Ale tu otec sám vzal zvíře a krácel s ním do domu, jako by věděl přesně kam.

Rozhorleně a hněvivě jsem se vrhl před zrcadlo a hleděl s námahou skrze masku, jak mé ruce pracují. Ale právě na to ono čekalo. Okamžik odplaty nastal. Zatímco jsem se v nezměrně rostoucí úzkosti snažil vyprostit nějak ze svého přestrojení, přinutilo mě, sám nevím čím, vzhlednout a diktovalo mi obraz, vlastně ne, skutečnost, jakousi cizí, nepochopitelnou, nestvůrnou skutečnost, jíž jsem byl prosycen proti své vůli: protože teď bylo ono silnější a já byl zrcadlem. Hleděl jsem strnule na toho velkého, hrůzného cizince a zdálo se mi příšerné muset s ním setrvat sám. Ale v tomtéž okamžiku, kdy jsem si to pomyslel, přišlo to nejhorší: smyslů zbaven jsem prostě odpadl. Vteřinu jsem pocítil nepopsatelnou, bolestnou a marnou touhu po sobě, pak byl už jenom on: nebylo nic kromě něho.

Prchal jsem odtud, avšak teď to byl on, kdo prchal. Na všechno narážel, neznal dům, nevěděl kam; pustil se dolů po schodišti, na chodbě přepadl osobu, která se vysvobodila s křikem. Otevřely se dveře, vyšlo odtud víc lidí: ach, ach, jak bylo dobré je znát. Byla to Sieversen, laskavá Sieversen, a panská a prostírající sluha: teď se to muselo rozhodnout. Ale nepřiskočili ke mně, nezachránili; jejich krutost byla bez hranic. Stáli tu a smáli se, můj Bože, dokázali tu stát a smát se. Plakal jsem, ale maska slzy nepropouštěla, řinuly se mi pod ní po tváři a vzápětí usychaly a znovu se řinuly a usychaly. A konečně jsem před nimi poklekl, jak nikdy neklečel člověk; klekl jsem, pozvedl své ruce k nim a zaúpěl: „Vyndat, jestli to ještě půjde, a zachovat při životě,“ ale oni to neslyšeli, ztratil jsem hlas.

Sieversen vyprávěla až do své smrti, jak jsem klesl a jak by se byli ještě smáli nadále v domnění, že to patří k věci. Byli totiž na to u mě už zvyklí. Ale pak prý jsem zůstal nadobro ležet a neodpovídal. A té hrůzy, když konečně poznali, že jsem v bezvědomí a ležím tu jako věc ve všech těch hadrech, doslova jak pouhá věc.

Později nabyla u babičky vrchu jiná vlastnost. Nemohla snést, jestliže někdo v domě onemocněl. Jednou, když se poranila kuchařka a ona ji náhodou spatřila se zavázanou rukou, tvrdila, že v celém domě je cítit jodoform a dala se stěží přesvědčit, že není možné jen pro to tu osobu propustit. Nechtěla, aby jí připomínali nemoc. Byl-li někdo tak neopatrný, že se před ní zmínil o nějaké malé nevolnosti, nebylo to pro ni nic jiného než osobní urážka a dlouhé týdny mu ji neodpouštěla.

Za onoho podzimu, kdy mamá zemřela, uzavřela se paní komoří se Žofíí Oxovou zcela ve svých pokojích a přerušila s námi všechny styk. Ani svého syna nepřijímala. Je ovšem pravda, že toto umírání přišlo vskutku nevhod. V pokojích bylo chladno, kamna kouřila a do domu vnikly myši; člověk nebyl nikde před nimi jist. Ale to nebyl pravý důvod, paní Markéta Briggová byla pobouřena, že mamá umírala; že tu byla na denním pořádku věc, o níž odmítala hovořit; že si mladá paní troufala předejít ji, která zamýšlela jednou zemřít, v termínu, jenž nebyl ještě vůbec určen. Neboť na to, že musí umřít, myslela často. Ale nechtěla, aby se na ni spěchalo. Zemře, zajisté, až se jí zlíbí, a pak, ovšem až po ní, mohou klidně zemřít všichni ostatní, když mají tak naspěch.

Maminčinu smrt nám nikdy docela neodpustila. Scházela ostatně rychle během příští zimy. Při chůzi byla stále ještě vysoká, ale na židli se sesouvala a víc a víc ztrácela sluch. Člověk mohl sedět, dívat se na ni užasle po celé hodiny, necítila to. Byla kdesi uvnitř; vracela se už jen zřídka a pouze na okamžik do svých smyslů, jež byly prázdné, v nichž už nebydlela. Pak prohodila něco ke komtese, která ji upravila pláštěnku, a velkýma, čerstvě umytýma rukama si přitáhla šaty, jako by tu byla rozlita voda nebo my nebyli dost čistotní.

Zemřela k jaru, v městě, uprostřed noci. Žofie Oxová, která měla dveře otevřeny, neslyšela vůbec nic. Když ji ráno našli, byla studená jak sklo.

Hned nato propukla těžká a hrozná nemoc komořího. Bylo to, jako by čekal na její konec, aby mohl tak bezohledně umírat, jak musel.

Bylo to v onom roce po smrti mamá, kdy jsem poprvé zpozoroval Abelonu. Abelona tu byla vzděky. Ke své velké škodě. A pak, Abelona byla nesympatická, to jsem zjistil jednou už velmi dávno při jakési příležitosti a nešlo nikdy k vážnému přezkoumání tohoto náhledu. Zeptat se, jak to s Abelonou vlastně je, to by se mi bylo zdálo až do té doby téměř směšné. Abelona tu byla a užívalo se jí, jak se to právě hodilo. Ale najednou jsem se zeptal: proč je Abelona zde? U nás totiž měl každý určitý smysl své zdejší existence, i když ovšem tento smysl nebyl vždy tak docela zřejmý, jako například upotřebení slečny Oxové. Ale proč tu byla Abelona? Svého času byla řeč o tom, že má přijít na jiné myšlenky. Ale to upadlo v zapomenutí. Nikdo nepřispíval nijak k jejímu rozptýlení. Vůbec to nedělalo dojem, že by se rozptylovala.

Abelona měla jeden dar: zpívala. To jest, byly chvíle, kdy zpívala. Byla v ní silná, neochvějná hudba. Je-li pravda, že andělé jsou mužského rodu, pak by se mohlo snad říci, že v jejím hlase bylo cosi mužského: jakési zářící nebeské mužství. Já, který už jako dítě byl vůči hudbě tak nedůvěřivý (ani ne tak proto, že mě mocněji než cokoli jiného vyjímala ze mne samého, jako proto, že jsem pozoroval, že mě zase neodkládá tam, kde mě našla, nýbrž hlouběji, až zcela kamsi do nehotového), já snášel tuto hudbu, po níž se dalo stoupat přímo vzhůru, výš a výš, až se zdálo, že je to od určité chvíle téměř samo nebe. Netušil jsem, že mi Abelona měla otevřít ještě jiná nebesa.

Zprvu náš vztah spočíval v tom, že mi vyprávěla o dívčích letech mamá. Dbala velmi na to, aby mě přesvědčila, jak mamá bývala smělá a mladistvá. Podle jejího tvrzení nebylo tehdy nikoho, kdo by se s ní mohl měřit v tanci anebo v jízdě na koni. „Byla ze všech nejodvážnější a neúnavná a pak se najednou vdala,“ říkala Abelona, stále ještě užaslá po tolika letech. „Přišlo to tak neočekávaně, nikdo tu nemohl dost dobře pochopit.“

Zajímalo mě, proč se Abelona nevdala. Připadala mi poměrně stará a že by k tomu ještě mohlo dojít, na to jsem nepomyslel.

„Nikdo nebyl,“ odpověděla prostě a byla při tom opravdu krásná. Je Abelona krásná? ptal jsem se v duchu, překvapen. Potom jsem odešel z domu na šlechtickou akademii a nadešel zlý a protivný čas.

Ale když jsem tam v Sorö, stranou od ostatních, stál v okně a nechali mě trochu na pokoji a já hleděl ven mezi stromy, tu v takových chvílích a za noci rostla ve mně jistota, že Abelona je krásná. A začal jsem jí psát všechny ony dopisy, dlouhé i krátké, ty četné tajné dopisy, v nichž jsem podle svého zdání pojednával o Ulsgaardu a o tom, že jsem nešťasten. Ale byly to přece jen patrně, jak to teď vidím, milostné dopisy. Neboť konečně nastaly prázdniny, které zprvu ne a ne přijít, a tu se stalo, jako bychom byli smluveni, že jsme se shledali o samotě.

Nebylo mezi námi vůbec nic sjednáno, ale když vůz zabočil do parku, nemohl jsem nevystoupit, možná jen proto, že jsem nechtěl přijet jak nějaký cizinec. Bylo již hřivivé léto. Rozběhl jsem se po jedné z cest a k zlatému dešti. A zde byla Abelona. Krásná, krásná Abelona.

To nechci nikdy zapomenout, jaké to bylo, když jsi na mě pohlédla. Jak jsi nesla svůj pohled, držíc jej takřka jako cosi nepřipevněného na odvráceném obličejí.

Mladé dívky tu ovšem časem spatříme. Neboť v muzeích je spousta mladých dívek, jež odešly odkudsi z domů, které nedovedou nic zachovat. Octnou se před těmi koberci a poněkud se zapomínají. Cítily vždycky, že to je to pravé, takový tichý život pomalých, nikdy zcela nevysvětlených pohybů, a rozpomínají se temně, že po jistý čas se dokonce domnívaly, že to bude jejich život. Ale pak spěšně vytáhnou sešit a začnou kreslit, lhostejno co, buď jednu z květin, anebo malé, veselé zvíře. Na tom prý ani tak nesejde, co to je, říkali jim. A ono na tom opravdu nesejde. Stačí, že se kreslí, to je hlavní věc; neboť proto jednoho dne odešly z domu, téměř násilně. Jsou z dobré rodiny.

A v namáhavém zápase s tím, co si předsevzaly, se tyto mladé dívky nedostanou už vůbec k tomu, aby vzhlédly. Nepozorují, jak při všem tom kreslení nedělají nic jiného než to, že v sobě potlačují nezaměnitelný život, který je v těchto tkaných obrazech před nimi zářivě rozvitý ve své nekonečné nevýslovnosti. Nechtějí tomu věřit. Teď, kdy tak mnohé se změnilo, chtějí se také změnit. Mají už blízko k tomu, aby se zřekly samy sebe a smýšlely o sobě tak, jak asi o nich hovoří muži, když nejsou přítomny. To jim připadá jako pokrok. Jsou již skoro přesvědčeny, že vlastně hledáme požitek a za ním další a ještě silnější požitek: a v tom že spočívá život, nechceme-li jej nějak zpozdit ztratit. Již se začaly ohlížet, hledat, ony, jejichž síla záležela vždy v tom, aby byly nalézány.

To myslím plyne z toho, že jsou znaveny. Po stiletí provozovaly celou lásku, hrály vždy plný dialog, oba díly. Protože muž jen opakoval, co se mu napovídalo, a ještě špatně. A ztěžovali jim učení svou rozržitostí, svou nedbalostí, svou žárlivostí, která je rovněž jednou z nedbalostí. A ony vzdor tomu vytrvaly ve dne i v noci a přibíraly na lásce a bídě. A pod tlakem nekonečných útrap se změnily v mocné milenky, jež volajíce muže, překonávaly jej; které ho přerůstaly, když se nevracel, jako Gaspara Stampa nebo jak Portugalka, jež neustávaly, až jejich žal se proměnil v trpkou ledovou vznešenost, co se už nedala snést. Víme o té či oné, protože jsou tu

dopisy, jež se nám jako zázrakem dochovaly, anebo knihy s žalujícími a stýskavými básněmi nebo obrazy, které se na nás dívají z galerie skrze pláč, jenž se malíři zdařil, protože nechápal, co to je. Bylo jich však nespočetně víc; ty, které spálily svoje dopisy, a jiné, které už neměly sil, aby je napsaly. Stařeny zatvrzelé, s jádrem nesmírné vzácnosti, které skrývaly. Beztvaré ženy, jež ztloustly z vyčerpání a připodobnily se svým mužům, a přece byly tak docela jiné tam uvnitř, v temnotách, kde pracovala jejich láska. Rodičky, které nechtěly rodit, a když konečně umíraly při osmém porodu, pak měly gesta a lehkost dívek, které se těší na lásku. A ty, které vytrvaly vedle zuřivců a pijáků, neboť našly prostředek, kterak být od nich daleko jak nikde jinde; a když se octly mezi lidmi, nemohly to již potlačit a zářily, jako by stále obcovaly s blaženými. Kdo může říci, kolik jich bylo a jaké. Je to, jako by předem zničily slova, jimiž by je bylo možno vyjádřit.

Ale teď, kdy se tak mnohé mění, což není na nás, abychom se změnili i my? Nemohli bychom se pokusit o trochu vlastního vývoje a potom zvolna a poznenáhlu převzít svůj podíl práce na lásce? Ušetřili jsme si všechny její útrapy, a tím se dostala mezi naše kratochvíle, tak jako padne do dětské zásuvky někdy kus pravé krajky a chvíli těší a pak už netěší a nakonec tam leží mezi rozlámanými a rozebranými věcmi ubožejší než všechno ostatní. Jsme zkaženi snadností požitku jak všichni diletanti a slyneleme pověstí mistrovství. Ale což kdybychom zavrhlí všechny své úspěchy, kdybychom se začali učit úplně od začátku práci lásky, jež byla stále konána za nás? Což kdybychom se vrátili a stali se začátečníky teď, kdy se tak mnohé mění.

Od té chvíle jsem přemýšlel mnoho o strachu ze smrti, aniž jsem při tom pomíjel také své jisté zkušenosti. Myslím, ba mohu říci, že jsem jej cítil. Přepadal mě v kypícím městě, uprostřed lidí, často zcela bezdůvodně. Mnohdy ovšem se kupily příčiny; když někdo například skonával na lavičce a všichni stáli kolem a zírali naň a on byl už mimo všechn strach: tu jsem měl jeho strach. Anebo tehdy v Neapoli: tam seděla ta mladá osoba v tramvaji naproti mně a umírala. Zprvu to vypadalo jak mdloba, dokonce jsme ještě chvíli jeli. Ale pak nebylo pochyb, že musíme zastavit. A za námi stály vozy a hromadily se, jako by to tím směrem už nikdy nešlo dál. Bledá, tlustá dívka by byla mohla takto, opřena o svou sousedku, pokojně zemřít. Avšak její matka to nepřipustila. Činila jí všemožné potíže. Uvedla do nepořádku její šaty a lila jí cosi do úst, jež už nic nepřijímala. Roztírala jí po čele jakousi tekutinu, kterou někdo přinesl, a když se jí oči obrátily poněkud v sloup, počala jí třást, aby se pohled vrátil zas kupředu. Křičela do těch očí, jež neslyšely, šhubala jí a tahala tělo jak loutku sem a tam a nakonec se rozpráhla a vši silou udeřila do tlusté tváře, aby neumírala. Tehdy jsem se bál.

Ale bál jsem se už předtím. Například když umíral můj pes. Týž, který mě jednou provždy obvinil. Byl velmi nemocen. Klečel jsem u něho po celý den,

tu náhle zaštekával přerývaně a krátce, jak to dělal, když do pokoje vstoupil někdo cizí. Takové zaštekání bylo mezi námi pro tento případ téměř smlouveno, a já se bezděčně ohlédl ke dveřím. Ale už to bylo v něm. Znepokojen jsem hledal jeho pohled a on zas hledal můj; nikoli však proto, aby se rozloučil. Hleděl na mne tvrdě a užasle. Vyčítal mi, že jsem to vpustil. Byl přesvědčen, že jsem tomu mohl zabránit. Teď se ukázalo, že mě vždy přeceňoval. A již nezbyval čas, abych mu vysvětlil. Zíral na mne užasle a osaměle, až to skončilo.

Nebo jsem se bál, když na podzim po prvních mrazech se mouchy uchýlovaly do pokojů a ještě jednou v teple pookřívaly. Byly nápadně seschlé a lekaly se svého vlastního bzukotu; bylo vidět, že už vlastně ani nevědí, co dělají. Seděly celé hodiny a nedbaly na nic, až jim napadlo, že ještě žijí; potom se slepě vrhaly kamsi a nechápaly co tam, a bylo slyšet, jak posléze padají hned tu, hned tam. A nakonec lezly všude a roznášely svou pomalou smrt po celém pokoji.

Ale i když jsem byl sám, přepadal mě strach. Proč bych předstíral, jako by nebyly ony noci, kdy jsem si sedal, v smrtelné úzkosti, a zachycoval se toho, že aspoň sedění je cosi životného: že totiž mrtví nesedí.

Ten slib se splňuje ještě dodnes, kdysi se dostala tatáž kniha mezi mé, mezi těch několik svazků, od nichž se neodlučuji. Nyní se otevírá i mně na místech, jež právě míním, a když ji čtu, zůstává na vahách, myslím-li na Bettinu či Abelonu. Ne, Bettina se stala ve mně skutečnější. Abelona, již jsem znal, byla jakoby přípravou na ni a teď se mi rozplynula v Bettině jako ve své vlastní bezděčné podstatě. Neboť tato podivuhodná Bettina vytvořila všemi svými dopisy prostor, svrchovaně rozlehlý tvar. Od počátku se rozprostranila ve všem tak, jako by už byla po smrti. Všude pronikla do bytí, náležejíc k němu, a co ji potkávalo, to bylo v přírodě věčné; tam se poznávala a téměř bolestivě se vylučovala; namáhavě se zpětně uhadovala jako ze starých podání, zaklínala sebe samu jak ducha a sama sebou se udržovala.

Jak je to možné, že všichni dosud nevyprávějí o tvé lásce? Vždyť co se od těch dob stalo, co bylo podivuhodnějšího? Čím se zabývají? Ty sama jsi znala cenu své lásky, předříkávalas ji nahlas svému největšímu básníku, aby ji učinil lidskou; protože byla ještě živlem. Ale on ji lidem rozmluvil, když psal tobě. Všichni ty odpovědi četli a věří jim víc, neboť básník je jim srozumitelnější než příroda. Ale jednou se možná ukáže, že právě zde byla hranice jeho velikosti. Tato milující mu byla uložena jak úkol a on v něm neobstál. Co na tom, že nemohl opětovat. Taková láska nepotřebuje opětování, ta má vábíci výzvu i odpověď v sobě; ona se vyslyší sama. Ale byl by se musel před ní pokorit v celém svém majestátu a oběma rukama psát, co diktuje, jako Jan na Patmu, vkleče. Nebylo volby před tímto hlasem, jenž „zastával úřad andělů“, jenž přišel, aby ho zahalil a unesl do věčnosti. Zde byl vůz jeho ohnivého nanebevzetí. Zde byl připraven pro jeho smrt temný mýtus, který on zanechal prázdný.

Nedobře se žije milenkám a bývají v nebezpečí. Ach, kéž by se překonaly a staly se milujícími. Kolem milujících je samá jistota. Nikdo je už nepodezřívá a samy nejsou s to, aby se zradily. V nich se tajemství zhojilo a prozpěvují je v celistvosti jak slavící, není částečné. Sténají pro jednoho; ale celá příroda je s nimi v souzvuku: je to nářek pro jediného věčného. Vrhají se za ztraceným, ale už prvními kroky ho předhánějí a *před* nimi je už jen Bůh. Jejich legenda je legendou Byblidy, která pronásleduje Kauna až do Lykie. Nápor srdce ji hnal zeměmi po jeho stopě a posléze byla u konce sil; avšak čilost jejího bytí byla tak mocná, že klesajíc objevila se znovu na druhé straně smrti v pospěchu jako pramen, jako spěchající pramen.

Co jiného se přihodilo Portugalce: než že se stala uvnitř pramenem? Co tobě, Heloïso? Co vám, ostatní milující, jejichž nářek dolehl k nám? Gasparo Stampo; hraběnko z Die a Kláro d'Anduze; Louïzo Labéová, Marcelino Desbordes, Eliso Mercoeur? Avšak ty, ubohá, vrtkavá Aïssé, ty už jsi váhala a povolovala. Znavená Julie Lespinasse. Bezútesná báji šťastného parku: Marie-Anno de Clermont.

Náhle poznal toto odhodlané srdce, které bylo hotovo uskutečnit celou lásku až do konce. Nepřekvapuje ho, že bylo zneuznáno; že v této veskrze budoucí milující viděli toliko přemíru, nikoli novou jednotku míry pro lásku a muka srdce. Že nadpis jejího života vykládali, jak bylo právě tehdy hodnověrné, že konečně jí přisuzovali smrt těch, které Bůh ojedinele ponouká k tomu, aby svou lásku vysálaly ze sebe ven bez opětování. Snad i mezi přítelkyněmi, které vychovávala, byly takové, které to nechápaly: že totiž na vrcholu svého jednání nenaříkala pro jednoho, který nechává její objetí prázdné, nýbrž pro toho, který je mimo hranice možnosti, jenž by jí byl rovným partnerem v lásce.

Zde se přemýšlející zastaví a přistoupí k oknu; jeho vysoký pokoj je mu příliš plný blízkých věcí, rád by uviděl hvězdy, je-li to možné. Neklame se sám o sobě. Ví, že tento pohyb jej naplňuje, neboť mezi mladými dívkami ze sousedství je jedna, na níž mu záleží. Přeje si (nikoli pro sebe, ale pro ni); to pro ni rozumí v té noční hodině, která mívá, nároku lásky. Slibuje si, že jí o tom nic neřekne. Zdá se mu příliš už to, že je sám a bdí a kvůli ní přemýšlí, jak velice v právu byla ona milující: když věděla, že spojením nemůže být míněno nic než přírůstek na osamělosti; když časný účel pohlaví prolomila svým nekonečným záměrem. Když v temnu objetí nedolovala utišení, nýbrž touhu. Když pohrdla tím, aby z dvou byl vždy jeden milující a druhý mileneček, a když slabé milenkou, které si odnášela na lože, rozohňovala v milující, které ji opouštěly. Při takových strmých rozlukách se její srdce stávalo přírodou. Zpívala nad osudem loňským milenkám svatební píseň; prozpěvovala jim chválu svatby; zveličovala přednosti jejich příštímu manželovi, aby se na něho připravovaly jako na příchod Boha, ba aby ještě *jeho* vznešenost překonaly.

Už dříve jsem se víckrát ptal v duchu, proč Abe-lona nesměruje kalorie svého velkolepého citu Bohu. Ví, toužila zbavit svou lásku všeho přechodného, ale mohlo se její opravdové srdce mylit v tom, že Bůh je jen směrem lásky, nikoli jejím předmětem? Nevěděla, že od něho není třeba se obávat žádného opětování? Neznala zdrženlivost tohoto nadřazeného milence, který klidně odkládá rozkoš, aby nás pomalé nechal dotvořit celé naše srdce? Anebo se chtěla vyhnout Kristu? Bála se, že jím bude v půli cesty zadržena, aby se stala jeho milenkou? Myslela proto nerada na Julii Reventlovou?

Stěží mě kdo přesvědčí o tom, že příběh marnotratného syna není legendou toho, který nechtěl být milován. Když byl dítě, milovali ho všichni v domě. Rostl, nepoznal nic jiného a přivykl změkčilosti jejich srdce, protože byl dítě.

Ale jako chlapec chtěl se svých návyků zbavit. Byl by to nedovedl vyjádřit, ale když se toulal celý den venku a nechtěl mít u sebe už ani psy, pak to bylo proto, že i oni ho milovali; protože v jejich pohledu byla pozornost a účast, očekávání a starostlivost; poněvadž také před nimi nebylo možno udělat nic, aniž by člověk zároveň nepotěšil, anebo nezarmoutil. Ale co mýnil tehdy, to byla upřímná lhostejnost jeho srdce, která se ho někdy za svítání zmocnila v polích s takovou ryzostí, že se dal do běhu, aby neměl čas ani dech být víc než onen lehounký okamžik, v němž si uvědomujeme ráno.

Jak dovedl potom po celé noci plakat touhou, aby také on sám byl takto prozářen. Avšak milenka, která svoluje, zdaleka ještě není milující. Ó bezútesné noci, kdy své překypující dary přijímal zpět, ztěžklé pomíjejícínosti. Jak vzpomínal na trobadory, kteří se ničeho nebáli víc než vyslyšení. Všechny nabyté a uspořené peníze vynakládal na to, aby to nezažil znovu. Urážel je svým hrubým penízem, den ze dne v úzkostech, že by se mohly pokusit přistoupit na jeho lásku. Neboť už neměl naději, že najde milenkou, která jej pronikne.

I v době, kdy ho chudoba děsila denně novými třeskutostmi, kdy jeho hlava se stala hříčkou bídy a byla zcela opotřebována, kdy se mu všude po těle otvíraly vředy jak oči z nouze proti černi navštívení, kdy se štilil neřádu, v němž ho zanechali, protože mu byl roven: dokonce ještě tehdy, kdy se rozmýšlel, naháněla mu největší hrůzu možnost opětování. Čím byly od té doby všechny temnoty proti hutné truchlivosti oněch objetí, v nichž se všechno ztrácelo. Neprobouzel se člověk s pocitem, že je bez budoucnosti? Nechodil nepřičetně kolem bez nároku na všechno nebezpečení? Nemusel stokrát slibovat, že nezemře? Snad to byla svéhlavost této kruté vzpomínky, která si od návratu k návratu chtěla udržet místo, co zachovalo jeho život mezi odpadky. Konečně ho zas našli. A teprve tehdy, teprve v paštířských letech se uklidnila jeho četná minulost.

Kdo vylicí, co se s ním tehdy dělo? Který básník má tu přesvědčivost, aby srovnal délku jeho tehdejších dnů s krátkostí jeho života? Které umění má to rozpětí, aby zároveň vyvolalo jeho útlou postavu v plášti a celý nadprostor jeho obrovských nocí.

To bylo období, které začalo tím, že se cítil povšechný a anonymní jako za váhavé rekonvalescence. Nemiloval, leda snad v tom smyslu, že vůbec je. Nízká láska jeho ovcí k němu nedoléhala. Jako světlo, které proniká oblaky, se rozptylovala kolem něho a zářila něžně nad lukami. Po nevinné stopě jejího hladu kráčel mlčky přes pastviny světa. Cizinci ho viděli na Akropoli a snad byl dlouho jedním z pastýřů v Baux a viděl zkamenělý čas, co přečkal znamenitý rod, který přes všechny úspěchy Sedmi a Tří nebyl schopen zvládnout šestnáct paprsků své hvězdy. Anebo si ho mám představit v Orange, opřeného o venkovskou slavobránu? Mám ho vidět ve stínu Allyscamps, kde bytují duše, jak mezi hroby otevřenými jak hroby zmrtvýchvstalých sleduje pohledem vážku?

Na tom nesejde. Vidím o mnoho víc než jeho osobu, vidím jeho vezdejší bytí, které tehdy započalo dlouhou lásku k Bohu, tu tichou práci bez cíle. Neboť na něho, který se chtěl zdrženlivě zachovat provždy, dolehla ještě jednou rostoucí neschopnost jeho srdce stát se jiným. A tentokrát doufal ve vyslyšení. Celá jeho bytost, v níž zavleklé osamělosti dozrálo tušení a sebejistota, mu slibovala, že onen, kterého míní teď, dovede milovat pronikající, zářivou láskou. Ale zatímco toužil být konečně milován tak mistrnou láskou, pochopil jeho cit, uvyklý dálkám, svrchovanou odlehlost Boha. Přišly noci, kdy se domníval, že se k němu vrhá do prostoru; hodiny plné objevů, kdy se cítil dost silný potopit se k zemi, aby ji vynesl vzhůru na bouřlivé vlně svého srdce. Byl jako ten, kdo slyší nádhernou řeč a horečně si umiňuje v ní básnit. Ještě ho čekalo ohromení, jak je tato řeč těžká; zprvu tomu nechtěl věřit, že by mohl uplynout dlouhý život, než by byl schopen tvořit první krátké, toliko zdánlivé věty, co nemají smysl. Vrhł se do učení jak běžec do závodu; avšak hutnost toho, co bylo nutno překonat, jej pozdržovala. Nebylo možno si představit nic, co by pokořovalo víc než toto začátečnictví. Našel kámen mudrců a teď ho nutili, aby ukvapeně vyrobené zlato svého štěstí nepřetržitě měnil v hrudkovité olovo trpělivosti. On, který se přizpůsobil prostoru, vrtal jako červ křivolaké chodby bez východu a směru. Teď, kdy se tak namáhavě a třeskutě učil milovat, se mu ukázalo, jak nedbalá a titěrná byla až dosavad všechna láska, kterou domněle naplňoval. Tak jako z žádné ani z této nemohlo vzejít nic, neboť nezačal na ní pracovat a uskutečňovat ji.

V těchto letech v něm probíhaly veliké změny. Na Boha téměř zapomněl při tvrdé práci, jíž se měl k němu přiblížit, a všechno, čeho doufal během času u něho dosáhnout, byla „sa patience de supporter une âme“. Náhodnosti osudu, na které lidé dají, už dávno od něho odpadly, ale teď ztrácelo i to nepostradatelné minimum slasti a bolesti kořeněnou příchutí a stalo se pro něho čistým a výživným. Z kořenů jeho bytí se vyvinula odolná, přezimující rostlina plodné radostnosti. Napřel se cele k zvládnutí toho, co tvořilo jeho vnitřní život; nic nechtěl vynechat, neboť nepochyboval, že v tom všem je láska a že tím sílí. Jeho niterné předsevzetí šlo dokonce tak daleko, že se rozhodl dohonit nejzávažnější z toho, co dříve nemohl vykonat, co bylo prostě jen přečkáno.

Myslel především na dětství, čím klidněji o něm uvažoval, tím víc se mu zdálo neuskutečněné; všechny vzpomínky na ně měly neurčitost předtuch a to, že platily za minulé, je činilo takřka budoucími. Vzít to všechno ještě jednou a nyní už skutečně na sebe, to bylo důvodem, proč se odrodilec vrátil domů. Nevíme, jestli zůstal; víme jen, že přišel zpátky.

Ti, kteří příběh vyprávěli, pokusí se nám připomenout na tomto místě dům, jaký byl tehdy; neboť tam uplynulo jen málo času, jen troška spočítaného času, všichni v domě mohou říci, kolik. Psi zestárlí, žijí však dosud. Jeden z nich se prý rozštěkal. Trhlna přerušení se táhne dílem dne. V oknech se objevují obličej, zestárlé a dospělé obličej, dojemně podobné. A v jednom, už zcela stařeckém, proráží najednou pobledle poznání. Poznání? Opravdu jenom poznání? – Odpuštění. Odpuštění čeho? – Láska. Můj Bože: láska.

On, poznáný, na tohle ani už nepomyslel, tak velmi byl zaneprázdněn: že totiž láska by vůbec ještě mohla být. Je pochopitelné, že ze všeho, co se pak dělo, zachovalo se jen toto: jeho gesto, neslychané gesto, které jsme nikdy předtím neviděli; gesto úpěnlivé prosby, s kterým se vrhl k jejich nohám, zapřísáhaje je, aby ho nemilovali. Vylekaní a rozpacití ho pozvedli k sobě. Vykládali si jeho prudkost po svém, přičemž mu odpouštěli. Musel to být pro něho nepopsatelně osvobozující pocit, že zůstal všemi nepochopen přes zoufalou jednoznačnost svého chování. Pravděpodobně mohl zůstat. Neboť den ze dne poznával jasněji, že se ho netýká láska, na kterou byli tak domýšliví a k níž se navzájem skrytě povzbuzovali. Skoro se musel usmívat, když se namáhali, a bylo nabíledni, jak málo mohou mínit jej.

Co věděli o tom, kdo vlastně je. Bylo teď strašně těžké milovat ho a on cítil, že by to dokázal toliko Jeden. Ale ten ještě nechtěl.

Konec zápisků